

Плетенець Віктор Миколайович,
т.в.о. завідувача кафедри криміналістики
та домедичної підготовки Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор;
Некlesa Тетяна Костянтинівна,
курсант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ АБО В ПОЛОНІ (ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ)

Бойові дії, окупація окремих територій, перебування військових і цивільних осіб у полоні мають серйозний вплив на психічний стан людини. Пережитий страх, насильство, приниження, тривале очікування небезпеки можуть спричинити гострі стресові реакції, порушення пам'яті, емоційну замкненість, недовіру до інших осіб, а в окремих випадках – вияви посттравматичного стресового розладу. Допит осіб, які пережили полон або перебували в зоні бойових дій, не може зводитися тільки до фіксації показань за правилами КПК України. Тактика допиту має враховувати не лише криміналістичні прийоми, а й психоемоційний стан допитуваного, можливі вияви сильного стресу, ПТСР і необхідність обережного встановлення психологічного контакту.

Слідчому треба брати до уваги, що психічні наслідки перебування в зоні бойових дій або в полоні можуть мати різні симптоми, такі як тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад і зміни в настрої та поведінці. Люди можуть мати труднощі у повсякденному житті, відчувати роздратування, сонливість, проблеми з концентрацією та взаємодією з оточуючими [1, с. 192].

Як справедливо зазначає В. М. Плетенець, пошук ефективних методів отримання інформації повинен здійснюватися з урахуванням необхідності мінімізації психологічного травмування допитуваних [2, с. 70].

Почати варто з обстановки, у якій проводиться допит. Вона має бути спокійною, без зайвих осіб і без відчуття поспіху. Для людини, яка пережила полон або перебувала в зоні бойових дій, навіть звичайні деталі можуть мати травмуюче значення:

зачинені двері, присутність кількох працівників, гучний голос, різкий наказовий тон, довге очікування в коридорі. Якщо стан особи нестабільний, доцільною може бути участь психолога, особливо коли йдеться про неповнолітніх, потерпілих від катувань або осіб із вираженими ознаками травматизації. У цьому контексті можна згадати і методику «зеленої кімнати», яка спрямована саме на зменшення психологічного навантаження під час отримання показань.

«Зелена кімната», як зауважує А. Я. Хитра становить собою спеціально облаштований простір, що складається з двох приміщень: терапевтичного залу, де психолог працює безпосередньо з дитиною, та кімнати для спостереження, де перебувають працівники правоохоронних органів» [3, с. 185].

У полоні людина могла перебувати в умовах голоду, побиття, ізоляції, постійного страху. Після звільнення вона часто не готова говорити про все. Їй може бути соромно за те, що вона вижила, за те, що щось підписувала, за те, що не допомогла іншому. Хоча об'єктивно вона могла не мати жодної можливості діяти інакше. Слідчий не повинен формулювати питання так, ніби перевіряє моральну поведінку людини: «Чому ви не втекли?», «Чому не запам'ятали?», «Чому не чинили опір?». Такі питання руйнують контакт.

Симптоми ПТСР ускладнюють доступ до спогадів, а також до деталей цих спогадів [4, с. 63]. У стані сильного стресу увага часто звужується. Людина добре запам'ятовує окрему деталь – звук пострілу, обличчя військового, колір пов'язки, фразу, маршрут до підвалу, але не може точно сказати дату або годину. Буває і навпаки: вона називає день, але не пам'ятає, хто стояв поруч. Для слідчого це створює складність: показання можуть бути правдивими за змістом, але неточними за формою. Тому слідчому краще не починати з вимоги «розкажіть усе послідовно». Для такої особи це іноді майже неможливо. Доцільніше рухатися від більш безпечних питань до складніших: де перебували, з ким, що бачили, що чули, що сталося потім.

Допитуваний має розуміти, хто з ним говорить, для чого ставляться питання, чи можна зробити паузу, чи можна пити воду, чи буде хтось сторонній у кабінеті. Для колишнього полоненого закриті приміщення, різкий тон, сидіння навпроти кількох людей одразу можуть нагадувати не процесуальну дію, а допит у полоні. Це дуже небезпечний момент. Людина може замкнутися, відповідати коротко, погоджуватися з формулюваннями слідчого або навпаки – проявити агресію.

Такт слідчого має виявлятися в конкретних речах. Не перебивати під час вільної розповіді. Не оцінювати словами «це неможливо», «ви плутаєте», «чому раніше не сказали». Не повторювати одне й те саме питання в обвинувальній інтонації. Якщо людина замовкла, іноді краще витримати паузу, а не одразу тиснути наступним питанням. Контакт встановлюється через спокійну поведінку, передбачуваність, пояснення кожного етапу допиту.

Отже, допит осіб, які пережили бойові дії або полон, потребує від слідчого не лише знання процесуального порядку, а й уважного ставлення до психічного стану допитуваного. У таких випадках різкий тон, поспіх, тиск або невдало поставлене питання можуть зруйнувати контакт і вплинути на достовірність показань. Правильнішою є тактика спокійної розмови, поступового переходу до складних обставин, коротких і зрозумілих питань, можливості зробити паузу та залучення психолога за потреби.

Список використаних джерел

1. Булдакова А. Є., Павлова Н. В. Психологічно-тактичний аспект допиту осіб, які постраждали від збройної агресії рф. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук. конф. 2023. С. 191–193. URL: https://studgorodok.khai.edu/assets/documents/6684/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_26.05.2023.pdf#page=191.

2. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)* : журнал. № 13(13) 2022. С. 489. С. 67–76.

3. Хитра А. Я. Особливості допиту дітей під час розслідування злочинів в умовах воєнного стану. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану*. 2025. С. 184–186. URL: <https://surl.li/qeqbxw>.

4. Методика формування стійкого балансу локусу контролю як провідного фактору зміцнення ментального здоров'я української молоді в умовах війни / В. В. Предко. Київ : ДІА, 2024. 108 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743964/>.